

Ks. Michał Kossowski

Streszczenie doktoratu

Głównym celem pracy zatytułowanej „Seder paschalny a teologia Eucharystii” jest ukazanie procesu rozwoju celebracji żydowskiego Święta Paschy, aby zobaczyć, że w najbardziej istotnych elementach to dziedzictwo judaizmu biblijnego, jest kontynuowane we współczesnym judaizmie. Historia Izraela pokazuje związek jaki powstał między zbawczą interwencją Boga a pierwotnymi, wiosennymi świętami Mac i Paschy. Zbiory zbóż i okres rozrodczy u bydła stały się okazją do celebrowania nowego życia, które zapewnia ludziom przetrwanie i dobrobyt. Wyzwolenie z niewoli egipskiej nadało tym świętom nowe treści, związane z uzyskaniem wolności i obietnicą Ziemi Obiecanej. Reforma Jozjasza połączyła początkowo odrębne obrzędy, na użytek centralizacji kultu. W ten sposób rozwinęła się paschalna Liturgia Świątynna i seder paschalny, czyli Liturgia domowa. Wieczera paschalna spożywana w domu była praktykowana na pewno w II w. przed Chrystusem, o czym świadczy Księga Jubileuszów i pisma Filona z Aleksandrii. Oba źródła wspominają o zwyczaju picia wina, a wyjaśnienie symboliki niekwaszonego chleba u Filona, żywo przypomina teksty rabinicznej Miszny z II w. Słowa Nowego Testamentu w wielu miejscach nawiązują do paschalnych tekstów Miszny. Wszystkie te fakty pozwalają na podjęcie próby rekonstrukcji sederu paschalnego z czasów Jezusa. Jak się okazuje, sposób przeżywania Paschy w żydowskim domu, niewiele różnił się od tego, opisanego we współczesnej „Haggadzie na Pesah”.

Istnienie obrzędów domowej wieczerzy paschalnej, czyli sederu paschalnego w czasach Jezusa, pozwala na przeanalizowanie nowotestamentalnych narracji o ustanowieniu Eucharystii w świetle żydowskiej Paschy. Rozbieżność w datacji Ostatniej Wieczerzy u synoptyków i św. Jana traci na znaczeniu, kiedy popatrzymy na obie tradycje posługując się podejściem kanonicznym. Silny związek pomiędzy Paschą Starego Testamentu a Ostatnią Wieczerzą uwidacznia się w wielości typów, realizowanych w tekstach o ustanowieniu Eucharystii. Eucharystia jest zatem antytypem Paschy, co pozwala nazywać ją Paschą Nowego Przymierza, Paschą chrześcijańską, czy też Nową Paschą Jezusa. Fakt ten stanowi poważną przesłankę do rozwijania dialogu z judaizmem współczesnym, nie tylko w celu zgłębiania żydowskich korzeni Eucharystii, ale w spojrzeniu na nią w świetle obecnie sprawowanego sederu paschalnego.

Przedstawiona w trzecim rozdziale „Haggada na Pesah”, wraz z opisem przebiegu sederu i wyjaśnieniem symboliki z nim związanej, stanowi pomoc dla chrześcijan w poznawaniu współczesnej, żydowskiej obrzędowości. Możemy też zobaczyć, że „Haggada” podlegała przez wieki różnym modyfikacjom, podobnie jak katolicki Mszał Rzymski, zawierający teksty Eucharystii, wraz z instrukcją sprawowania tego sakramentu. Dzięki zestawieniu obydwu rytuałów możemy

dostrzec wiele symbolicznych elementów, które są wspólne dla katolików i Żydów: schematy modlitewne, proklamację Słowa, rytualne pokarmy. Świadomość eucharystycznych korzeni może pomóc także w odkrywaniu i realizowaniu paschalnej duchowości chrześcijańskiej i nowych form porozumienia w dialogu katolicko-żydowskim, co stanowi kolejny, ważny cel niniejszej pracy.

Summary

The main purpose of this thesis, entitled „The Passover Seder and the Theology of the Eucharist” is to show the process of development of the celebration of the Jewish Passover, to see that in its most essential elements this heritage of biblical Judaism is continued in modern times. The history of Israel shows the connection that arose between God's saving intervention and the original spring festivals of Matzah and Passover. The harvest of grains and the breeding season of cattle have become an occasion to celebrate a new life that ensures human survival and prosperity. The liberation from Egyptian slavery gave these holidays a new meaning, related to gaining freedom and the promise of the Promised Land. Josiah's reform initially combined separate rites for the purpose of centralizing worship. In this way, the Paschal Temple Liturgy and the Paschal Seder, or the Home Liturgy, developed. The Passover meal at home was certainly practiced in the second century BC, as evidenced by the Book of Jubilees and the writings of Philo of Alexandria. Both sources mention the custom of drinking wine, and the explanation of the symbolism of unleavened bread. It's vividly resembles the texts of the rabbinic Mishna from the 2nd century. The words of the New Testament refer to the paschal texts of the Mishna in many places. All these facts allow an attempt to reconstruct the Paschal Seder from the time of Jesus. As it turns out, the way of experiencing the Passover in a Jewish home did not differ much from that described in the modern „Haggadah on Pesah”.

The existence of the rites of the domestic Paschal Supper, or the Passover Seder in Jesus' day, makes it possible to analyze the New Testament narratives about the institution of the Eucharist in the light of the Jewish Passover. Discrepancy in the dating of the Last Supper in the synoptics and St. John loses its importance when we look at both traditions using the canonical approach. The strong relationship between the Old Testament Passover and the Last Supper is shown in the multitude of types realized in the texts on the institution of the Eucharist. The Eucharist is therefore the antitype of the Passover, which allows it to be called the Passover of the New Covenant, the Christian Passover, or the New Passover of Jesus. This fact constitutes a serious premise for developing a dialogue with contemporary Judaism, not only in order to explore the Jewish roots of the Eucharist, but in looking at it in the light of the Passover Seder currently celebrated.

Presented in the third chapter „Haggadah on Pesah”, along with a description of the course of the seder and an explanation of the symbols associated with it, may help Christians to learn about

contemporary Jewish rituals. We can also see that the „Haggadah” has undergone various modifications over the centuries, as has the Catholic Roman Missal, which contains the texts of the Eucharist with instructions for the celebration of this sacrament. Thanks to the juxtaposition of the two rituals, we can see many symbolic elements that are common to Catholics and Jews: prayer patterns, the proclamation of the Word, ritual foods. Awareness of the Eucharistic roots can also help in discovering and implementing Christian paschal spirituality and new forms of understanding in Catholic-Jewish dialogue, which is another important goal of this work.